

DOUĂ ÎNCERCĂRI DE DEPĂȘIRE A LIPSEI DE SENS (II)

Mihai D. Vasile*

mdvasile@yahoo.com

Abstract: *The twentieth century was a century of revolutions crisis - because it began with a planetary revolution of founding and ended up with a revolution of planetary destruction of the foundation; between the beginning and the end there was the Holocaust - but extended in the third millennium century. Human being, from the beginning to the end of the twentieth century, took place from the eclipse of reason to the eclipse of the absolute. The author presents two philosophical attempts to overcome the sense lack of the absolute.*

Keywords: *Leon Shestov, Athens and Jerusalem, crisis, culture sense, Martin Buber, the failure of utopia, saving the to be of being.*

Ontologia umanului după Holocaust la Martin Buber

Opera de filosofie a culturii a lui Martin Buber și-a găsit adevărata sa identitate prin confruntare cu diversele doctrine ale curentelor socialiste din secolele al XIX-lea și al XX-lea, care exprimau așteptarea înfrigurată a unui „alt” social, „pregătind calea” transformării civilizației spre regenerarea omului. Empatia gândirii creatoare, comprehensive, critice, cu proximitate alternativă și stimulative a omului pentru om, definește concepția despre cultură și civilizație la Martin Buber, în conformitate cu care spiritul „umple” lumea ca un câmp de forțe și în interiorul acestui „câmp-spirit” se pot manifesta relații privilegiate sub forma cărărilor în Utopia¹. Esența căutărilor filosofico-politice în opera lui Martin Buber este concentrată într-o lucrare celebră în epocă, *Der utopische Sozialismus*, ce a exprimat istoria în dublu registru a secolului al XX-lea, de universalism și particularism, de socialism și sionism. Ontologia intervalului tridimensional – prezentă în opusculul *Eclipsa lui Dumnezeu* și simbolizată prin profetul-trecut, eul-prezent și Mesia-viitor – este răspunsul lui Martin Buber la întrebarea dacă omul și filosofia despre om mai pot exista după Auschwitz. Cultura buberiană a umanului identifică locul geometric al spiritului ca ființă, exprimat conceptual în categoria lui *Das Zwischen* (litt: „Între”), ca spațiu ontic privilegiat între două personae, care stau față în față în relația Eu – Tu. În intervalul dintre (*zwischen*) Eu și Tu se produce *adevărul* (sau *falsul*) prin nevoia celor două voințe de a se manifesta simultan. Astfel, intervalul se umple cu un câmp de forțe din care adevărul țâșnește ca un fapt de trăire și nicidecum ca un fapt de limbaj sau de cunoaștere.

Adevărul buberian este eveniment ce se petrece între doi parteneri, omul și lumea, peste care adie un suflu de grație, Dumnezeu. Expresia concretă a

* Prof. univ. dr. – Universitatea Pitești.

¹ Théodore Dreyfus, *Martin Buber*, Paris, Éditions du Cerf, 1981, p. 63.

adevărului este comunitatea umană unde este definită situația existențială a omului în lume, dar, spre deosebire de omul heideggerian, aflat în aceeași situație caracterizată prin asimetrie și discurs monolog, la Buber barierele persoanei sunt efectiv rupte și astfel ia naștere un fenomen unic, autentic și adevărat, în realizarea situației că celălalt este efectiv prezent în fața eului adresându-i-se în mod concret, nu ca o creație a imaginației sale, nici ca simplu sentiment al apariției sau ca obiect de cunoaștere, ci în calitate de termen al unei stări de grație, în care eul se revarsă din sine spre celălalt, în întâmpinare într-o relație existențială și esențial dialogică. Dialectica speculativă a relației adevărate dintre eu și alteritate își găsește expresia adecvată, în teoria lui Buber despre comunitatea umană, ca rezultat al unei duble ieșiri din sine a lui Dumnezeu, spre lume prin creație, și spre om prin revelație, oferindu-i omului șansa mântuirii în aspirația spre utopie, care subînțelege toate activitățile umane, și în special relația socială concretă în care eul nu mai este absorbit de alteritate. Construcția mântuirii utopice este prezentată de Martin Buber în lucrarea *Der utopische Sozialismus (Socialismul utopic)*.

Prima ediție germană a lucrării *Der utopische Sozialismus (Socialismul utopic)* a apărut în 1950 ca parte a unei lucrări de mai mare întindere, dedicată utopiei, cu titlul complet *Pfade in Utopia. Die Abhandlung. Zwischen Gesellschaft und Staat (Cărări în Utopia. Studiu. Între societate și stat)* tipărită la Verlag Lambert Schneider, iar în 1952 a apărut în aceeași editură ca lucrare independentă consacrată tradiției sociale utopice ca alternativă programatică și concretă la realitatea socială a capitalismului avansat (*Hochkapitalismus*).

Lucrarea *Socialismul utopic* este ordonată în 12 capitole, dintre care primele două teoretizează sensurile date termenului de *utopie*, dintre care Martin Buber reține pe cel mai general, de descriere imaginară a ceea ce ar trebui să fie: „*Das utopische Bild ist ein Bild dessen, was «sein soll», wovon der Bildende wünscht, daß es sei*”¹. În al doilea rând, autorul încadrează marxismul în linia evolutivă a socialismului utopic și pe ambele în tradiția largă a utopiei, fără a face delimitări, evidențieri sau valorizări în sensul de a nu privilegia cumva niciunul dintre numeroasele tablouri utopice ale lumii. Următoarele patru capitole sunt dedicate deschiderii istorice operate de socialismul utopic începând cu St. Simon, Ch. Fourier și Robert Owen² și continuând cu Proudhon³, Kropotkin⁴ și Landauer⁵, cărora le consacră câte un capitol. În economia lucrării, Buber introduce un capitol dedicat căutărilor programatice⁶, unde tratează despre *Icaria* lui Cabet și modul în care a fost ea utilizată de Louis Blanc în programul național al socialismului francez, analizând totodată programele utopice ale socialistului englez William Thomson elaborate între anii 1828-1830 și ale englezului William King din 1930 bazate pe „simpatie” și „solidaritate”, ca principii constitutive ale unităților de producție mecanizate, din a căror practică a fost teoretizată ideea

¹ Martin Buber, *Der utopische Sozialismus*, Köln, Verlag Jakob Hegner, 1967, p.19.

² *Ibidem*, *Die Ersten*, p. 33-45.

³ *Ibidem*, p. 46-67.

⁴ *Ibidem*, p. 68-80.

⁵ *Ibidem*, p. 81-99.

⁶ *Ibidem*, *Versuche*, p.100-136.

întreprinderilor de cooperatie pe acțiuni¹. Concluzia provizorie a lui Martin Buber este că toate achizițiile sociale de stânga, apărute în evoluția capitalismului industrial, țin de tradiția socialistă.

Urmează două capitole substanțiale dedicate operelor istorice realizate de Marx și Lenin în ceea ce privește întreprinderea de reînnoire a societății² într-un experiment social planetar. Următorul capitol tratează despre răspândirea inițiativelor socialiste în Europa, America și Canada³. Ultimele două capitole sunt preponderent teoretice, ca expresie concentrată a subtilului aparat conceptual elaborat de Martin Buber pentru a surprinde mai mult decât un fenomen istoric (drumul socialismului de la ideal-utopic la real-experimental), cât o tentativă în dialogul etern dintre Eu (*Ich*) și Tu (*Du = Got*), ca răspuns la întrebarea retorică „Se mai poate crede în Dumnezeu după Auschwitz?” pusă de Buber în opusculul *Eclipsa lui Dumnezeu*, scris în 1952.

Martin Buber, ca personalitate marcantă, filosofică și politică a secolului al XX-lea, este considerat în mai mare măsură un înțelept de tip socratic, magistru spiritual, *tsadiq* de tip hasidic, decât filosof, la confluența dintre credințe și practici religioase, atitudini filosofice și mentalități politico-teologice unde coincid creștinismul, iudaismul și sionismul, împreună cu religia, știința și filosofia de ultimă generație, în speță fenomenologia și existențialismul.

Omul istoric Martin Buber s-a născut la 8 februarie 1878 la Viena și a murit la 13 iunie 1965 la Ierusalim. A avut o copilărie traumatizată, deoarece la vârsta de 3 ani părinții lui au divorțat, micul Martin fiind crescut de bunici la Lemberg în Galiția, unde a urmat școala primară și gimnaziul. La 14 ani a revenit la Viena unde a absolvit studiile superioare, luându-și doctoratul cu teza *Teoria individuației în gândirea lui Cusanus și Jacob Böhme*.

Tinerețea intelectuală a lui Martin Buber a fost marcată de probleme politice specific iudaice. Astfel, în 1901 a condus la Viena revista „Die Welt”, hebdomadar al Organizației Sioniste. Între 1916 și 1928 a editat revista mensuală „Der Jude”, care era principalul loc de expresie a evreimii de limbă germană. În 1925, la 400 de ani după Martin Luther, Martin Buber a început traducerea *Bibliei* ebraice în germană, împreună cu prietenul său, filosoful Franz Rosenzweig. În 1933, după venirea lui Hitler la putere, Buber a inițiat o serie de conferințe anti-naziste, interzise de Gestapo, pentru ca în 1938 să accepte catedra de filosofie socială la Universitatea din Ierusalim, pe care nu o va mai părăsi până la moarte. Perioada ierusalimiteană este cea mai fecundă în privința scrisului, când Martin Buber publică *Gog și Magog; Credința profeților; Moise; Israel și Palestina; Calea omului conform cu învățământul hasidic; Cărări în Utopia; Viața în dialog; Între om și om; Eclipsa lui Dumnezeu; Cuvântări despre educație* etc. În 1961 Martin Buber încheie traducerea în germană a *Bibliei* ebraice. În întreaga sa viață, Martin Buber s-a considerat și s-a dovedit nu un filosof, ci un educator și un învățător, un *tsadiq* hasidic.

Pentru a înțelege lucrarea sa, *Socialismul utopic*, sunt necesare câteva precizări asupra sistemului conceptual elaborat de Martin Buber ca expresie a

¹ *Ibidem*, p. 108.

² *Ibidem*, *Die Erneuerung der Gesellschaft*, p. 137–167; și respectiv, p. 168–216.

³ *Ibidem*, *Noch ein Experiment*, p. 217–233.

strădaniilor sale de a înțelege și de a armoniza omul cu Dumnezeu și cu lumea în triada „Eu, Tu (Dumnezeu), lumea (celălalt)”. În cartea sa, *Problema omului*, există câteva rânduri rezumative, deosebit de sugestive în acest sens, unde Martin Buber reformulează principalele sale teze referitoare la: raportul individ-societate; determinarea primordialității relației în raport cu indivizii; autenticitatea existenței umane exprimată de relația „între” (*zwischen*); limbajul ca semn și mijloc pentru deșteptarea omului.

După Buber, determinativul esențial și ontic al existenței umane este relația ca spațiu de manifestare a spiritului, cu o exprimare exemplară în perechea verbală „Eu – Tu” capabilă să exprime relația autentică dintre persoane și nu numai dintre indivizi. În intervalul dintre (*zwischen*) Eu și Tu rezidă spiritul (nu în Eu și nici în Tu). De aici, calificarea filosofiei lui Buber ca o „ontologie a intervalului”, în care „*Das Zwischen (între) este locul geometric al spiritului ca ființă*” (Em. Lévinas). Relația între (*das Zwischen*) are loc într-un univers tridimensional simbolizat de Martin Buber prin trei persoane: profetul – trecut; eul – prezent; Mesia – viitor. Între cele trei persoane, proeminentă este dimensiunea lui Mesia – viitor, deoarece proiectează omul dincolo de eul propriu și umanitatea dincolo de ea însăși, inițiind dialogul utopic – constitutiv universului uman – al celor trei persoane, care abolește *hiatus*-ul pragmatic între a crede și a face, între a cunoaște adevărul și a trăi adevărul, între morală și politică. Eul – prezent are însă marele rol de a realiza întâlnirea autentică și dialogul omului între oameni, în trei (și numai trei) sfere ale existenței: natură, societate, Dumnezeu.

De aici, calificarea lui Martin Buber ca întemeietor al ontologiilor regionale. Dumnezeu este singurul Tu, etern, fără obiect, fără posibilitatea de a decădea din demnitatea Sa de Tu absolut. Omul ca Eu realizează dialogul autentic cu Dumnezeu ca Tu absolut în mod fulgurant și numai într-o stare de grație, într-un act real de trăire împreună, astfel că orice Eu poate deveni Tu. Eu realizează însă și un alt tip de relație, anume cu Acela (*Es*) ca relație între persoana Eu (*Ich*) care posedă și obiectul posedat. Relația Eu (*Ich*) - Acela (*Es*) consacră dualitatea existențială – natură și societate – în care are loc experiența umană de cunoaștere și de posesiune rațională.

Socialismul utopic este – în gândirea lui Martin Buber – modalitatea (proprie, singura) de a transforma relația obiectuală Eu – Acela, în relația autentică interumană Eu – Tu¹. În consecință, depășind căile științei – consideră Martin Buber – omul poate realiza reîntoarcerea la conștiință, situându-se în inima mișcării dialectice a istoriei, prin recuperarea visului – adică a utopiei – a libertății de a dori și a voinței de a făptui. Altfel spus, renașterea posibilă a libertății se determină și se realizează în proiecția unui viitor social deja înscris în faptele prezentului².

Dinamica dintre utopie și social se înscrie la Martin Buber pe un drum care traversează gândirea și experiența practică pentru a ajunge, în cele din urmă, la o deschidere – utopică – unde gândirea și experiența, esența și aparența, societatea și statul coincid³.

¹ Martin Buber, *Eu și Tu*, trad. de Ștefan Augustin Doinaș, București, Humanitas, 1992, p.152 sq.

² Martin Buber, *Der utopische Sozialismus*, Köln, Verlag Jakob Hegner, 1967, p.16–17.

³ *Ibidem*, p. 255.

Analiza pe care Martin Buber o întreprinde în *Socialismul utopic* se referă la situația lumii postbelice diminuată cu aproximativ 55 milioane de victime dispărute în condiții tragice, și confruntată cu necesitatea alegerii între două sisteme sociale, ambele falimentare: capitalismul avansat (*Hochkapitalismus*) al societății de consum care reifică ființa umană; și socialismul ca prototip al unei noi societăți originată în speranța unei lumi mai bune, eșuată însă în dogmatismul cooperativelor de producție¹. Martin Buber consideră alegerea imposibilă și semn al unei crize violente și de profunzime pentru o umanitate în tranziție cu trei simptome caracteristice².

În primul rând, este vorba de extrema precaritate a situației internaționale care provoacă angoasă popoarelor și fragilizază condiția individului uman. Totul se petrece în lume ca și cum fiecare, pentru a-și salva existența personală, se lasă prins în vârtejul luptei cu moartea până la punctul de a ridica această obsesie la rangul de principiu devastator al tuturor noțiunilor de ajutor mental sau solidaritate între culturi diferite și puncte de vedere divergente. În al doilea rând, omul contemporan suferă de o extindere implacabilă a singurătății masificate, colectivizate, care anulează orice identitate, interzice orice ficțiune, întrerupe orice comunicare. Omul fără origine, fără viitor, dezrădăcinat, limitat la spațiul închis și provizoriu al micii sale individualități se apără de celălalt profitând de el ca de un obiect și un mijloc de realizare a propriilor scopuri. Societatea nu mai este decât un agregat de indivizi fără coeziune internă, pe care numai puterea politică mai are posibilitatea să-i mențină într-o unitate ce rămâne totuși abstractă³. Ultima caracteristică a crizei lumii contemporane se referă la gândirea vidă de orice scop, denudată de orice speranță, lipsită de îndrăzneala cuceririi de noi orizonturi datorită unei spaima amplificate în fața riscului; o gândire rătăcită în labirintul analizelor indefinite, orientată spre trecut, pliată pe sine însăși fără a găsi drumul către realitatea faptului împlinit, exprimată cel mult într-un discurs fără acțiune, fără operă.

Societatea postbelică este, în opinia lui Martin Buber, o societate postrevoluționară constituită chiar de la început pe incapacitatea funciară de a unifica indivizii sau de a depăși violentele conflicte izbucnite între diverse grupuri sociale. Urmează deci cu necesitate o creștere a autorității puterii politice, singura în măsură să domine aceste opoziții. Martin Buber consideră dependența societății de oricare dintre instituțiile sale ca o aservire a omului⁴, o anulare a pertinentei cuvântului său, o negație a voinței sale. Conștient sau inconștient, capabil sau incapabil să se salveze de sine însuși, individul uman se agață cu disperare de o colectivitate abstractă, renunță la responsabilitățile sale personale, mulțumindu-se numai să se supună. El nu mai participă la viața politică și socială; existența sa este în mod esențial de ordin productiv și privat.

Martin Buber consideră că este imposibil de depășit o criză atât de profundă numai prin contemplarea mirajului timpului trecut. Omul trebuie să continue să avanseze, să-și depășească destrămarea, să-și inventeze propriul drum. Evoluția

¹ *Ibidem*, p. 217-223.

² *Ibidem*, p. 234 sq.

³ *Ibidem*, p. 249.

⁴ *Ibidem*, p. 79.

umanului către uman nu poate azi decât să treacă prin limitarea strictă a puterii politice și prin reactivarea forțelor sociale pentru a ajunge la o nouă dezvoltare a vieții și a autonomiei membrilor diverselor comunități. Acum – afirmă Martin Buber – se pune problema de a ști care este socialul în stare să ofere umanului coincidența dorinței de a fi cu dorința de a fi pentru celălalt. În măsura în care este descrisă apariția unui „alt” social, a unei lumi noi și a unei societăți noi, a unui „încă-ne-fiind” sperat că se va produce, este evident vorba de o utopie. Aici se înserează pe sine însuși Martin Buber în tradiția utopiei sociale pragmatice inițiată de socialiștii utopici St. Simon și Ch. Fourier și continuată de Marx la nivel teoretic și de Lenin la nivel de (macro) experiment social¹.

După Buber, există o foarte intimă legătură ce unește socialul și utopia în orizontul unei speranțe de realizat, într-o transformare în care trebuie produse noile structuri socio-politice, nu atât în politică și economie cât mai ales în viața publică. Diversele aspecte ale reînnoirii socialului trebuie considerate ca expresie a uneia dintre nevoile fundamentale ale vieții sociale, anume mișcarea de cooperare, în sensul expresiei lui Hugo Grotius – *civitas composita* – sau a lui Althusius – *consociatio consociationum*². Este fundamental pentru noua societate să se intereseze de structurile populare și sociale, nu numai într-o perspectivă strategică și politică. În „noul” social, devine important de valorificat însuși momentul transformării drumului către noua societate, ale cărei structuri diversificate ajung să depășească relațiile de putere și de dominație, în forma unui ansamblu variat de comunități umane unde întâlnirea dintre indivizi are loc în conformitate cu o învoială de comun acord. Reproșul lui Martin Buber la adresa marxismului și a experimentului leninist se referă la eroarea de a crede că cine se luptă împotriva forței nemăsurate, zdrobitoare și injuste a puterii, nu o poate face în mod eficace decât planificând o structură revoluționară mai strict centralizată decât aceea pe care o neagă³. De aceea, viitorul social propus trebuie să se întemeieze pe realizări practice și pe rădăcini reale. Oricât ar fi de puternică (sau neputincioasă), mișcarea socialistă – consideră Martin Buber – trebuie să-și îndrepte atenția către formele anticipate ale noii societăți, să încurajeze relațiile de cooperare de tipul *kibbutz* și *kwuza*⁴. Aceste asociații ar putea deveni – în opinia lui Martin Buber – embrionul unei comunități vii. Mișcarea de asociere trebuie să elibereze acțiunea umană de uman spre uman.

Martin Buber are certitudinea că numai relația umană este în măsură să facă să parvină o societate dreaptă capabilă să răspundă așteptării oamenilor. După Buber, „utopiștii” nu sunt deloc acei visători iremediabili sau reformiști întârziați, așa cum voia Marx să creadă, ci o rasă nouă de intelectuali capabilă să anticipeze viitorul și să creadă că viitorul se va supune verificării științifice în noile forme de viață socială, fie ca pluralism, fie ca unitarism: „*Restrukturierung der Gesellschaft als Bund der Bünde und Reduktion des Staates, oder Resorption der amorphen Gesellschaft durch den allmächtigen Staat; sozialistischer Pluralismus oder «sozialistischer» Unitarismus*” – „Restructurarea societății ca o alianță a alianțelor

¹ *Ibidem*, p. 137 sq; p.168 sq.

² *Ibidem*, p. 258.

³ *Ibidem*, p. 213–215.

⁴ *Ibidem*, p. 231.

și reducerea statului, sau resorbția societății amorfe în statul atotputernic; pluralism socialist sau unitarism «socialist»¹.

Anticiparea viitorului este indispensabilă oricărei orientări clarvăzătoare a prezentului ca *hic et nunc*, fiindcă utopia face viitorul posibil, fapt pentru care utopia este, în primul rând, dreptul legitim de a visa și de a dori. Funcția visului utopic constă în a prefigura o datorie a ființei care mobilizează toate energiile și le stimulează să realizeze ceea ce nu este încă decât de ordinul unei proiecții. Visul utopic apare din profunzimi sub impulsul „nostalgiei justiției” care produce o suferință secretă înainte de a ajunge la conștiința clară cu toată violența dorinței ce știe că nu va putea deveni vizibilă decât ieșind din limitele individualului pentru a intra în cadrele comunității, a unei ființări împreună a muncii și a vieții. Conjunția dintre vis și dorință este singura capabilă să trezească pasiunea și răbdarea necesare cauzelor mari și proiectelor grandioase. Dar puterea imaginarului nu este eficace decât sub controlul rațiunii de-a lungul practicii probatoare a voinței. Cu cât o criză este mai gravă, cu atât ea cere, pentru a fi depășită, o cunoaștere aprofundată a situației și un simț ascuțit al responsabilităților omului față de om². Cunoașterea nu poate ajunge, la rândul ei, la o realizare efectivă decât dacă se transformă în voință. Nimeni nu poate ști cu siguranță ce va fi socialul în viitorul imediat, dar socialul conține deja forma pe care o va lua.

A crede în proiectul unui vis – consideră Buber – înseamnă a fi convins că socialul se transformă prin inserarea reflecției și acțiunii umanului într-o analiză a fiindului. Ființa umană sensibilă la tendințele dominante, de ordin economic și politic, dar și la tendințele mai puțin evidente de ordin social, le supune pe toate normelor severe ale criticii pentru a ști dacă ele poartă în sine lor puterea de a depăși contradicțiile societății.

Martin Buber respinge orice concepție fatalistă asupra istoriei, susținându-și cu fermitate credința în puterea alegerii și a deciziei. Departe de a fi o aspirație inactuală, transformarea este, înainte de toate, pentru Martin Buber, o pregătire premeditată și voluntară a restructurării societății, o mobilizare a oamenilor de a voi istoria și de a face istoria pe care ei o vor³.

Înaintând cu răbdare în analiza principalelor opere utopice considerate reprezentative pentru mișcarea reală a umanului de-a-fi-întru-oameni, Martin Buber pune în evidență diferența necesară și fondatoare între principiul politic și principiul social, între stat și societate, între domnia autorității numai în interesul statului și guvernarea în serviciul existenței comune a oamenilor. În consecință, Martin Buber insistă asupra urgenței de a transmite puterea de decizie principelui social, preconizând renașterea sau crearea „celulelor populare” viabile, care ar putea lua forma cooperativelor de producție și de consum de tipul *kibutz*. Celulele populare sunt indispensabile – în opinia lui Martin Buber – pentru reînnoirea transformatoare din interior a relațiilor sociale din vechea societate, capabile să producă schimbarea radicală a întregii ordini sociale. În concepția lui Martin Buber, socialismul trebuie să transforme o societate ca sumă de indivizi cu

¹ *Ibidem*, p. 233.

² *Ibidem*, p. 234–236.

³ *Ibidem*, p. 256–257.

identitate abstractă, într-o mare familie în sensul preconizat de Lao tse dar și de categoria creștină de *koinonia*¹. De aceea, „celulele populare” constituie embrionii modului de cooperare umană, caracterizată prin unificarea muncii, unde consumul și producția, munca intelectuală și munca manuală, munca agricolă și munca industrială se articulează în mod armonios, deoarece sunt comune aceleași drepturi și aceleași șanse, toți membri comunității au interese comune și fiecare participă la viața celorlalți. Numai respectul pentru justiție în interiorul fiecărei celule poate cu adevărat să propage și să realizeze ordinea justă a întregului.

După Buber, numai asocierea oamenilor între ei este în măsură să redea fiecăruia libertatea. De aici importanța mutualismului economic, adică uniunea muncitorilor muncind unii pentru alții pentru a produce în comun un bun distribuit în beneficiul fiecăruia. Mutualismul economic trebuie să dea naștere unei noi civilizații mai drepte și mai respectuoase față de persoane și culturi. O astfel de mișcare presupune, în mod evident, o descentralizare nu numai economică dar și politică, în stare să favorizeze reciprocitatea serviciilor și fraternizarea grupurilor umane. Evoluția progresivă a acestui proces trebuie să asigure fiecărui om o natură publică ca semn responsabil al celorlalți.

O transformare atât de profundă și dinamică trebuie să pună în stare de libertate – consideră Martin Buber – spontaneitatea socială și politică a poporului, să încurajeze formele diversificate de asociere, să multiplice cooperativele și să le regrupeze într-o comunitate ce trebuie să se străduiască să depășească treptat naționalismele pentru a deveni societate socialistă în fapt. Nu este vorba deci de o revoluție unică și definitivă, ci de o revoluție permanentă „de catifea”, de o monitorizare vigilentă și sensibilă a manifestărilor sociale și politice ale comunității, de o repunere neîncetată în discuție a tot ceea ce amenință să închidă în rigiditatea dominației, în represiune sau în intimidare. Fiindcă mișcarea spre umanizare prin socializare nu este niciodată o realizare perfectă și absolută, devenirea continuă a comunității umane trebuie să fie, de acum înainte, un element al ordinii sociale stimulator al societății.

Soluția pozitivă, concretă și pragmatică întrevăzută de Martin Buber este extinderea generalizată a cooperativelor integrale, care se formează, plecând de la fuziunea cooperativelor de consum (bazate pe interes) cu cooperativele de producție (bazate pe eficiența practică), ceea ce produce din interior asocierea membrilor unii cu alții, astfel că socialul reînnoiește societatea prin regenerarea interacțiunilor dintre membrii săi. Ceea ce rezultă este – susține Martin Buber cu convingere – limitarea raportului politic de dominare a omului de către om și începutul imediat – *hic et nunc* – al convocării omului de a fi permanent în relație cu semenul său.

Dincolo de limitele *Socialismului utopic*, teologia contemporană iudaică, dar și creștină nu poate fi în mod adecvat înțeleasă fără a face referire la Martin Buber. Buber a scris numeroase cărți, dintre care cele mai cunoscute sunt *Eu și Tu* (1923), *Gog și Magog* (1941) și *Eclipsa lui Dumnezeu* (1952), prin care a influențat teologi protestanți importanți ca Emil Brunner, Karl Barth, Paul Tillich și Reinhold Niebuhr. Martin Buber rămâne în cultura filosofică a contemporaneității nu

¹ *Ibidem*, p. 253.

numai prin traducerea *Bibliei* ebraice și prin interpretarea umanistă a hasidismului, dar și prin rolul major în mișcarea sionistă mondială, prin scrierile despre educație și psihoterapie și, nu în cele din urmă, prin scrierile politice. În 1952 Martin Buber a primit premiul „Goethe”; în 1962, premiul „Bialik” și în 1963 premiul „Erasmus” pentru contribuția sa la patrimoniul cultural și social al Europei. În Israel există și azi câteva instituții care funcționează potrivit concepției lui Martin Buber despre educație, ca de exemplu școala de formare a educatorilor de adulți Ulpan Akiva, la Nataniya, și Institutul „Martin Buber” de Educație a Adulților la Universitatea de Studii Ebraice din Ierusalim.

REFERINȚE

1. Buber, Martin, (1967) *Der utopische Sozialismus*, Köln, Verlag Jakob Hegner.
2. Buber, Martin, (1992), *Eu și Tu*, București, Editura Humanitas.
3. Dreyfus, Théodore, (1981), *Martin Buber*, Paris, Éditions du Cerf.